

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

V Bind 1874—75.

UDGIVET
AF
DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

~~~~~

AALBORG.

FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT HOS OLUF OLUFSEN.

Historisk topografisk Beskrivelse af Skagens Landsogn.

Af A Peter Gaardboe.

For at faae et nogenlunde helt historisk-topografisk Billede af denne Danmarks nordligste Odde, turde det, efter at jeg forhen til disse Samlinger har leveret Beskrivelse af Gaardboe Sø, Raabjerg og Tversted Sogne samt anti-
 kvariske Oplysninger om Elling og Tolne Sogne, have Interesse ogsaa at medtage Skagens Landsogn, og det saameget mere som der med denne Landtunge er foregaaet voldsomme Forandringer foranledigede saavel ved Sandflugten som ved Bortskylling af Landet paa Vestkysten, og der er Sandsynlighed for, at Vesterhavets Paavirkninger i Tidernes Løb endnu mere ville forandre og maaske aldeles bortskylle denne Egn.

Skagens Landsogn grændser mod Syd og Vest til Raabjerg Sogn, mod Nord til Vesterhavet og mod Øst til Skagens Bys Klitter og Kattegattet. Befolkningen udgjør for Tiden (1874) 78 Individuer 15 Familier. Sognets Hartkorn er 6 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdkr. $\frac{1}{2}$ Alb., Gammelskat 13 Rdlr. 30 $\frac{1}{2}$ Sk. Om Sognet har været bebygget i Steenalderens Tid eller kun bleven besøgt for Jagtens og Fiskeriets Skyld, kan ikke afgjøres, men saa meget er vist,

at denne Culturperisodes Folk have været der og efterladt af deres Redskaber og Vaaben saavel af Steen som Been, af hvilke flere ere fundne i Martørven og paa Steensletterne i Klitterne. Derimod kan det siges med Vished, at Sognet har været bebygget i Bronzealderens Tid, og som umiskjendelige Beviser herfor anføres, at der i Sognets Klitter til forskjellige Tider, i Nærheden af Raabjerg Sogneskjel ikke langt fra Havet, ved Martørvgravning er bleven funden ikke saa faa Redskaber og Vaaben af Bronze, f. Ex. Kelter, Skjoldbukler, Kaarder og Landsespidses o. s. v.¹⁾ — I Forfatterens lille Oldsagsamling forefindes en Landsepsids, som i 1873 af Huusmand Christen Pedersen blev opgravet $1\frac{1}{4}$ Alen dybt nede i Martørven og som er mærkværdig derved, at den er hul indvendig²⁾, hvilket tyder paa en betydelig udviklet Duelighed i Støbekunsten, hvilket ogsaa særdeles fremgaaer af en i bemeldte Samling værende smuk Kaarde af Bronze, som ogsaa er opgravet i Martørven. Paa den nævnte Plads i Klitterne fandt Sognefoged Christian Krøgh ved at grave Martørv den 15. April 1874 en Deel Broncesager bestaaende af 2de Hængekar, 8 Stkr. brede Armbaand, 1 brilleformet Fibula, en større Kniv, 1 lancetformet do., 2 Brudstykker af en Kniv eller Skraber, som ved Pigge har været sat fast i et Skaft, 2 Brudstykker af en Landsespids, 1 lille do. af et Sværd og 4 do. af en støbt Ring. Disse Sager, som laae samlede omtrent $\frac{1}{2}$ Al. dybt i Martørven og vare omviklede med større Stykker Birkebark, bleve indsendte til Museet for nordiske Oldsager og stamme, efter Etatsraad Worsaaes Forklaring, fra Slutningen af Bronzealderen, omtrent ved 3die Aarhundrede efter Christus. Med Hensyn til dette Funds Ælde, og naar man veed, at Martørven findes under Klitterne, kan det ansees for temmelig vist, at det ikke i det høieste kan være mere end omtr. 15 a 1600 Aar siden at Sandflugten opstod paa Vestkysten af Ska-

1) I afsides Egne har Brugen af Bronze holdt sig meget længe, vel endog til Christendommens Indførelse i det vestlige og nordlige Jylland, saa der vanskelig lader sig udfinde nogen bestemt Tid for disse Fund.

2) C. F. Herbst Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1866, 2,

gens og Raabjerg Sogne. Forresten er det høist sandsynligt, at der ikke, da den første Bebyggelse af Skagen fandt Sted (som maa være foregaaet i det 12te eller 13de Aarhundrede der, hvor den gamle Kirke, hvis Taarn staaer endnu, senere blev bygget), har været Sandflugt paa Sognets Vestkyst, eller at den i alt Fald har været ubetydelig.

De mange Spor af Huspladser, som findes næsten overalt i Sognets Klitter, tilhøre naturligvis Tiden efter den ovenfor nævnte Bebyggelse af Skagen og vise tydeligt, at Beboerne i Tidernes Løb ere flyttede et Stykke efter det andet heelt fra Vesterhavet til Kattegattet, drevne af den i hine Tider ubetvingelige Sandflugt, som ogsaa i dette Aarhundrede har ødelagt to Beboelser, nemlig de to nordligste af de saakaldte „Trondsteder“ ved Kattegat. Sognets 15 Steder ligge nu i dets sydlige Deel paa den samme af Klitter heelt omgivne Slette, som strækker sig et godt Stykke ind i Raabjerg Sogn, hvor Stederne Starholm og Rannerød ligge, paa den vestlige Deel af samme. 1787 var der kun 10 Steder i Skagens Sogn, og da dette altid har hørt og endnu hører til Skagen i verdslig og kirkelig Henseende og i sin Tid som Følge af Sandflugten er skilt fra det oprindelige Skagen, vil jeg meddele nogle historiske Oplysninger om den første Bebyggelse af denne By

1299 tilbyder Kongen Jens Grand i Godtgjørelse en Del Gods. Dokumentet er yderst slet afskrevet og Originalen tabt, men det er let at se, at der begyndes fra Nord i Jylland. Det første der nævnes er Hialmesløff, måske Hilderslev i Thy, derpaa Scagnen, læs Scaghen, derpaa Hiørning, læs Hiørring, derpaa Hedegård, så 2 ukjendte Steder, hvorefter Nykjøbing paa Mors; blandt de følgende kan kun Mols og et Sted ved Veile kjendes, og dernæst kommer en Del sønderjydske, der saa godt som alle ere skrevne i en gjenkjendelig Form. (Langebeks Scriptorum VI. 359). Da den ældste Omtale af Skagen i Documentet af 1355 i de ældste Arkivreg. I. 101 ¹⁾ er ufuldstændig,

---

1) Dette Brev findes i 2 temmelig enslydende Redaktioner; den ene, hvoraf ovenfor er leveret Oversættelse, er det først udstødte Tingvidne; det andet er Kong Valdemars Vidnesbyrd om, hvad de om-

turde det vist have Interesse at anføre Originalen, som er trykt hos Suhm XIII. 828—29 og lyder i Oversættelse (af Dr. phil. O. Nielsen) saaledes:

„Alle som dette Brev see, hilser i Herren Thorkel Hwal, 100 Aar, Tyge Tuessøn, 70 Aar, Niels Sody, 70 Aar, Niels Blyskæ, 50 Aar, Jens Nielsen, 40 Aar. Niels Andersen, 50 Aar, Sven Henriksen, 60 Aar og Germund Smed, 50 Aar, Selveierbønder i Vendsyssel. Kundgjøre vi alle Nærværende og Tilkommende, at vi i Sandhed tilstaae og forpligte os til at tilstaae i Fremtiden, hvis vi nogen- sinde skulde blive æskede dertil, at vi i Sandhed har hørt af vore Forfædre, at en fordums Konge i Danmark paa Jagten gjæstede hos en Bonde ved Navn Thorkil Skarpæ, der da boede i Oorn, og paa hans Bøn overdrog samme Thorkel hele Skaghen tilliggende Mark til Græsning for hans vilde Stod. Hyrden for disse vilde Heste ved Navn Throd(er) fandt først paa at fiske paa Skaghen og byggede det første Hus paa Skaughen Mark paa samme Thorkels Vegne. Og siden efterhaanden havde mange flere bygget der paa foreskrevne Thorkels Vegne. Desuden veed vi forvist og vidne i Sandhed, at fra den Strøm østen for Hosyo og Refen og lige til det yderste Skaugheref har fra gammel Tid været Kongens Strandbred, kaldet Kunghsforstrand, og erkjendes for at være det endnu, ligesom at den (Forstranden) aldrig har været bebygget af nogen, førend Jylland for faa Aar siden blev ødelagt og undertrykt ved Herrernes Krig. Desuden tilstaae vi Foreskrevne, at Besidderen af foreskrevne Skaughen Mark pleiede at oppebære til egen Brug saakaldte Markfiske, nemlig 2 Fisk af hver Bod eller ogsaa 6 Sterling for Brændsel og andre Fornødenheder, som frembringes af samme Mark.

---

talte Mænd havde udsagt paa Kongens Retterting i Aalborg, dateret samme Dag (19. April); dette sidste er det, der er optaget i et Thingsvidne af Viborg Landsting af 13. Juni og trykt i Videnskabernes Selskabs Skrifter 1. Række IV. 215—17. Det sidste indeholder Navnet paa 2 50-aarige Vidner mere end det første og den Oplysning, at Strømmen Østen for Hosyo kaldes Hyerthbæk.

Til Vitterlighed ere vore Segl hængte under. Givet Herrens Aar 1355 anden Søndag efter Paaske i Aalborg.“

Da Orn eller Oorn er den ikkejydske eller ældre Form for Worn, og man f. Ex. veed, at Baggessvogn tidligere har heddet Worn (æ. Arkivreg. og Dueholms Diplomatarium S. 63), kan det antages, at Byen Vogn i Mosbjerg Sogn ogsaa tidligere har heddet Worn og oprindelig Orn. Endnu i Midten af det 17de Aarhundrede blev Vogn By i Mosbjerg Sogn skreven Voen¹⁾ og kan det saaledes, naar ogsaa de locale Forhold tages i Betragtning, næppe betvivles, at den ommeldte Bonde, Thorkel Skarpæ, som Kongen besøgte, jo boede i Byen Vogn i Mosbjerg Sogn. Dennes Hyrde, Thronder, var det, som byggede det første Hus paa Skagen, og da de foran nævnte „Throndsteder“ i Skagens Sogn bestandig ere blevne kaldte „Throndernes“, er det mere end sandsynligt, at bemeldte Steder (der nu skrives Karred) have faaet Navn efter Hyrden Thronder eller hans Efterkommere.

Benævnte Thrond(er), hvis Tid maa ligge langt tilbage, formodentlig i det 11te eller 12te Aar hundrede, (derpaa tyder ogsaa Nominativmærket —r) har naturligvis først bygget der, hvor den gamle Skagens Kirke senere blev opført, og hvor dens Taarn staaer endnu, og derfra er rimeligvis det Sted eller de Steder, som have faaet Navn efter ham, blevne flyttede for Sandflugten længere og længere mod Syd dertil, hvor Karredstederne nu staae, som den Dag idag endnu kaldes „Throndernes“.

Da det ikke kan betvivles, at de foran ommeldte Spor af Bebyggelse i Jernalderen i Sognets Klitter tilhøre Tiden efter den omtalte første Bebyggelse af Thrond(er), kommer man, med Hensyn til en utvivlsom Bebyggelse ogsaa i Broncealderen, til det sikke Resultat, at Egnen i et længere Tidsrum, umiddelbar før Thrond(er)s Fremtræden, har været øde og ubeboet, formodentlig siden Broncealderens Slutning. Da der aldrig, saavidt vides, nogensinde er bleven funden Jernsager i Martørven, ligger det nær at antage, at de Moser, hvoraf Martørven senere er dannet,

---

¹⁾ Horns Herreds Thingbog.

(ved Sammenpresning af Klitterne) have været udtørrede og deres Væxt afsluttet paa den Tid, Thronder begynde at bygge paa Skagen.

Naar Hvitfeldt beretter, at „Skaffuen“ 1284 blev plyndret og afbrændt af de Norske, er det urigtigt, da alle ældre Krøniker undtagen 1 have Skanør (see Trap's stat. topografisk Beskr. 2den Udgave S. 30). Skagen var ogsaa paa den Tid et Sted af saa liden Anseelse, at man ikke vilde optegne en saa ringe Ting som dens Plyndring.

Da Sandflugten ganske vist har begyndt sine Ødelæggelser her paa samme Tid som i Nabosagnet Raabjerg, henvises med Hensyn hertil og til Martørvens Dannelse til min Beskrivelse af dette Sogn ¹⁾).

Den største bekjendte Ødelæggelse af Sandflugten fandt Sted almindelig Bededag 1775, da Sandet med en voldsom Storm af N. V. trængte helt ind til og forbi den gamle Kirke, der hidtil havde været fri, og tildækkede Byens Marker og Enge, som laae deromkring. Rimeligvis er ved denne Leilighed den Ferskvandssø, Hofsø kaldet, som laae imellem Kirken og Vesterby, bleven opfyldt med Flyvesand. Efter Olavius skulde den have været $\frac{1}{16}$ Mil lang, 100 Favne bred og 5 a 6 Favne dyb.

At Beboerne enten af Nødvendighed eller Uvidenhed, og maaske begge Dele, kraftig have bidraget til at befordre Sandflugten, er ganske vist, og en gammel endnu levende Kone, Marie Krøgh i Hulsig, har fortalt mig, at i hendes Forældres Tid, navnlig før Forordning af 19. September 1792 om Sandflugtens Dæmpning udkom, var det en almindelig Regel, at hver Mand om Efteraaret ikke alene fyldte den halve Lade med Klittag, som brugtes til at fodre Kreaturerne med, men solgte endogsaa aarlig flere Læs til samme Brug i Skagen. I Sognets Klitter findes flere store Sandmiler, som vandre fra Vesterhavet over hele Landtungen, og af hvilke endeel allerede ere naaede til Kattegattet, som ikke synes at ænse den umaadelige Mængde Sand, som disse Miler udgyde deri. Navnet Mile maa være kommen af det oldnordiske melar, som betyder Sandbanker, bestaaende af løs Sand.

---

¹⁾ Saml. til jydsk Historie III. B.

I Skagens Sogn findes fortiden (1874) følgende 15 Steder.

1. Heiselholt. Var 1684 Tjener til Fedder Hansen Høyer i Skagen og havde 7 Skpr. 1 Fdkr. Hartkorn. Er nu det eneste Sted i Sognet, som har over 1 Td. Hartkorn, nemlig 9 Skpr. 2 Fdkr. $\frac{1}{2}$ Alb. Navnet tyder paa Skov, og endnu findes paa Eiendommen, et lille Egekrat som nu er det nordligste af de flere Partier af Egekrat, som med visse Mellemrum, mærkeligt nok, findes i en næsten lige Linie langs Aasen eller Høideryggen af dette Lavland. Fra Syd findes de første Spor af Egekrat paa en høi Rimme sønden for Stedet Rød i Raabjerg Sogn og træffes igjen ved Jennet, Gaardboe, Heden og Lodskovad i samme Sogn. Om dette kun er en Følge af, at Høideryggen, som først er kommen oven Vande, ved sin Ælde har kunnet frembyde de Betingelser, Egeskovens Fremkomst fordrer, eller at Leret her ligger høiere, kunde maaske afgjøres ved en geologisk Undersøgelse. Heiselholt har tidligere staaet længere mod N. V., omtrent lige Øst for Klarup, og det var af Frygt for Sandflugten, at det 1810 blev flyttet saa langt som muligt mod S. O. næsten til Raabjerg Sognekjæl. Aar 1637 skjødede Dorthe Friis, sal. Mogens Godskes til Lidemark, til Fru Sophie Brahe til Odden noget Gods i Skagens Sogn, nemlig Heiselholt, som skyldte 2 Tdr. saltede Kuller (3: 3 Tdr. Hartkorn), og Skaffuelsager, som er øde og et øde Bol¹⁾. Navnet Skaffuelsager kjendes ikke mere.

2. Lundholm, bestaaer nu af 4 Steder. Den 16de November 1394 førtes et Thingsvidne paa Horns Herreds Thing af en Jacob Pedersen paa Christen Vendelboes Vegne. Han fremførte og fik et fuldt Thingsvidne, at den Grund, paa hvilken Gaarden Lundholm er bygget, af gammel Tid har tilhørt Ridder Niels Bugge, og at Christen Vendelbo havde faaet den ved sin Hustru Elne Buggesdatter. Suhms D. H. XIV, 334. Blandt Vidnerne var Nicolai Muus af Kagyltweh, Præst²⁾, og de vidnede blandt andet, at Gaarden Lundholm da nylig var bygt. Den 9de Juni 1401

¹⁾ Geheimearkivet. ²⁾ I Mygdal Sogn.

(Molb. og Petersens Udv. af utr. Br. og Dipl. Pag. 113) tilskjødede Elne Bugges Datter (Chr. Vendelboes Enke) Dronning Margrethe, Lugneholm i Vendsyssel med Bygning og med saa megen Ret, som hun havde og eiede udi et andet i Nærheden værende Sted, som hedte Galgeberg, hvilket Navn tyder paa, at her har været et Rettersted, men man kjender nu hverken Stedet eller Navnet. (Geheimemark.) Det sees af en paa Skagens Bything, den 31te Januar 1653 afhjemlet Vurderingsforretning over noget ilanddrevet Talg, at Lundholm da stod vesten for Høyen eller Gl. Skagen, og Beboerne i Skagens Sogn veed ogsaa at fortælle, at Lundholm har staaet i vester Ende af den saakaldte Kjaalklit, hvilket godt passer med det nysnævnte fra 1653. Om Lundholm da bestod af en Gaard eller flere smaa Steder, vides ikke, og i Skagens Bythings Bog fra 1653, som Forfatteren heelt har gjennemlæst, forekommer ingen Thingsvidner om Ødelæggelse af Mark eller Eng ved Sandflugt, men omtrent 20 Aar senere kan man see af efterfølgende Thingsvidne af 2den November 1674, at der har været flere Steder med Navnet Lundholm, hvilke jo maa have været byggede paa Resterne af den oprindelig store Gaard Lundholms af Sandflugt nu ødelagte Eendomme. „Ifuer Gierdzøn Procurator i Schaufn paa Søfren Pedersøns Wegne i Lundholm, Niels Bertelsøn, Niels Oluffsøn ibid. och Peder Oluffsøn i Kared, paa dieres Gunstig Hosbonders och egen Wegne, et Winde. Saa fremkom Jens Nielsøn, Jens Madtzøn, Søfren Espens, Søfren Jensøn, Simen Chrestenzøn, och Jens Michelsøn borger i Schaufn, Och Afhiemled Saasom de løfflig war thagen Aff Thinge, at Siune Bunckern i Schaufnsogn ligendes March, Jord och Eyendom, Saa haffuer de weret paa Aastederne och Siunet et Bolig welfornemme Mand Borgemester Feder Hansøn Høyer i Schaufn thilhørende, Som Søfren Pederzøn i Lundholm paaboer. och schatter aff en halff thønde hart Korn, Att dets Ager och Eng Jord och Eyendom fædrøfft och thørre Grøfft er. alt Gandsche fordærffuet aff Sandfluct och øde. Der Nest Saae de et Bollig Lundholm bemte Borgemester Feder Hansøn Høyer tilhørende och Niels Bertelsøn paa boer, och schatter aff en Td. hart Korn, at dets Ager och Eng Fædrøfft och

thørre Grøfft, de threi Parter aff er Gandsche Aff Sandfluct forderffuet och øde, och den fierde Part liger for et Aabenbare Sandløb til dets forderffuelse. Noch Saae de et Bolig Sl. Afgangne Hr. Henrich Rantzaus Arffuinger tilhørende i forn. Buncher, som och kaldis Lundholm, som Niels Oluffsøn paa boer, och schatter aff en tønde hart Korn, att di threi parter aff dets Ager och Eng Fædrøfft och thørre Grøfft er Slet forderffuit Aff Sandfluct, och øde, och den fierde part liger for et Aabenbare Sandløb och er Snart deraff forderffuit. Noch saae de en Bolig i forn. Buncher Naffnlig Karred Welbrn. Mogens Scheel tilhørende, som Peder Oluffsøn paa boer, och schatter aff halff Anden tønde hart Korn, Alt halff parten dets Eng er forderffuet af Sandfluct och øde. Dette afhiebled forne Jens Nielsøn, Jens Madtzøn, Søfren Espens, Simen Chrestensøn och Jens Michelsøn for et fuld Siun. Och efter slig forberørte Sandshade, aff høyeste fornødenhed fraa sagde forn. Iffuer Gierdzøn paa forne Søfren Pedersøns Wegne sig samme Iboen de øde Bollig, saa som hand ey Nogen Auffling och Biering efter denne Dag der kand haffue, huor for hand ey heller der aff Kand Rette for Nogen Schyld eller Schat, Niels Bertelsøn, Niels Oluffsøn och Peder Oluffsøn formoder forlindring paa Schyld och Schat for den Deel af Iboende Bolliger, som er forderffuet och aff Sandfluct øde. Wonde och bestod Svend Jespersøn Byens tiener och Søfren Chrestensøn Møeborg ibid. efter Recessen, at de for samme Winder lofflig Warsel haffuer giffuet.“

I Klitegnene har Collectivet Bunker saaledes almindelig betegnet flere smaa enlige af Sandflugt ødelagte Steder¹⁾.

Det fremgaaer af flere Thingsvidner, at Sandflugten i sidste Halvdel af det 17de Aarhundrede har anrettet store Ødelæggelser saavel paa Skagen som i Landsognet. I en Fortegnelse, som Forfatteren eier, over nogle Steder i Skagens Sogn fra 1684 er anført 3 Steder med Navnet Lundholm med lidt over 4 Skpr. Hartkorn paa hvert, og hedder det om det ene „Propreitæren, Borgmester Fed-

1) Saml. til jydsk Hist. III. 58.

der Hansen Høyer, bruger selv Gaarden.“ Heraf fremgaaer, at den oprindelige gamle Gaard Lundholm ikke var mere, og maa de nævnte Steder paa den Tid have ligget i Omfanget af den gamle Kirke, da Proprietæren, som boede i Skagen, ellers ikke kunde have brugt det ene af dem.

At Lundholm, efter hvad Suhm beretter i sin Danm. Hist., kan have været en befæstet Borg, er muligt, men at den 1667 endnu var en Ladegaard er, efter det foran oplyste, ikke sandsynligt. For omtrent 70 Aar siden levede en meget gammel Mand i Skagens Sogn. efter hvem gamle Folk der paa Egnen endnu fortælle, at han i sine yngre Dage havde tjent i et Sted ved Navn Lundholm, som da stod lidt i Vest for den gamle Kirke, og efter hans Beretning var der dengang ikke flere Steder med dette Navn. Det østre af de nuværende Lundholmssteder (Matr. Nr. 4) blev formedelst Sandflugt flyttet 1780 af den nuværende Eiers Bedstefader. Stedet, som før det flyttedes, hedte Karred, og stod i Klitterne omtrent $\frac{1}{4}$ Miil i Nord for Hulsig, blev kaldet Lundholm, fordi det nu blev opbygget paa Heden, som laae til et af de tidligere flyttede Lundholmssteder (Matr. Nr. 5a).

Manden, som flyttede Stedet, hedte Christen Madsen, med Tilnavnet „ved Bækken“. Der løb nemlig en Bæk, Karredsbæk, igjennem en til det af Sandflugt ødelagte Karredsted hørende frugtbar Eng. I dette nybyggede Lundholm Sted logerede Chefen og endeel af Mandskabet fra Orlogsfregatten „Kronborg“, som 1780 strandede der i Nærheden, og lod Chefen sin Hængekøje anbringe over Bordet „Skyven“ imellem 2 Loftsbjælker.

3. Klarup, (Olavius: Klaa-Rumpe) 3 Steder. Endelsen rup tyder paa et ældre thorp, men dette behøver jo ikke at have været en By, en Udflyttergaard er jo det oprindelige. I daglig Tale benævnes disse Steder endnu stadig „Rumpen“.

4. Hulsig, 2 Steder. Var 1684 flere Steder og øde af Sand og vare Tjenere til Fedder Hansen Høyer i Skagen. Blev sidste Gang flyttet formedelst Sandflugt for omtrent 100 Aar siden og stod da længere mod Nord omtrent $\frac{1}{4}$ Mil inde i Klitterne ved en større Bæk eller Rende kaldet „Hvolsig“, som er den samme, som endnu løber igjen-

nem Heðen og videre mod Øst norden om Christen Peder-
sens Sted Matr. Nr. 9a ud i Kattegat.

5. Karred, 5 Steder. Var 1684 et Bol med 1 Td. 5 Skpr. 2 Fdkr. Hartkorn og var Tjener til Odden. Navnet kan muligvis hidrøre fra den foran nævnte Karredsbæk. Stedet er tidligere bleven skreven Karild f. Ex. i Holbergs Geograf. V. 412 o. f. St., men det rigtige Navn er, som Olavius ogsaa bemærker, Karred, som ogsaa passer med den folkelige Udtale, og kan det maaske være kommen af det gamle Mandsnavn Kaare $\circ$: Kare.

Navnene paa de foran nævnte Steder stamme alle fra de i Fortiden af Sandflugt ødelagte Gaarde og Steder, som alle have staaet længere mod Nord, hvor de vældige Klitter med deres imponerende Sandmiler have leiret sig over den skjønne Egn og ødelagt Alt fra det ene Hav til det andet og tvungen de seige og nøisomme Beboere til flere Gange, og sidste Gang, at flytte deres Huse dertil, hvor de nu forefindes, og hvor de sandsynligvis ogsaa i mangfoldige Aar ville kunne leve i god Forstaaelse med deres gamle Fjende og nære Nabo (Klitterne), der vel kan antages, forudsat at den bliver fornuftig behandlet, at være bleven træt af sit Ødelæggesværk.

Af en gammel Skattebog, som Forfatteren eier, sees, at Skagens Sogns Beboere, med Undtagelse af Stedet Karred, 1684 have, tilligemed 10 Steder i Raabjerg Sogn, været Tjenere til Borgmester Fedder Hansen Høyer, der eiede en større Avlsgaard i Skagen, til hvilken de endnu ogsaa vare Tjenere i Slutningen af forrige Aarhundrede tilligemed nogle Beboere i Raabjerg Sogn. Denne Avlsgaard maa utvivlsomt oprindeligt have været Hofsøgaard. Af Geheimark. Tegnels. sees, at Skagens Borgere 1546 fik Brev til Eiendom paa deres Byes fri Græsgang og Uddrift paa Kronens Gaard „Hoffsøgaard“ og Grund. Som foran meldt havde Kongen forlenet Thorkel Skarpæ med Skagens Mark, og han og Efterkommere oppebare ogsaa en vis Afgift af de Fiskeboder, som i Fisketiden bleve opslaaede paa Stranden. Derimod vedblev Kongen at være den egentlige Eier, der formodentlig ogsaa oppebar en Afgift af Thorkel Skarpæs Efterkommere, ligesom han ogsaa havde Forstranden endnu. Derfor kunde Kon-

gen ogsaa 1299 falbyde den Sjettedel af Skagen (S. R. D. VI. 359).

Rimeligvis har Kronen mageskiftet eller solgt hele Skagen og Hofsøgaard, der naturligvis er det i Documentet af 1355 nævnte Hosyo og ganske vist ogsaa den samme Gaard, hvortil der endnu forrettedes Hoveri i Slutningen af forrige Aarhundrede. En Byfoged Ferslev eiede da Gaarden og det dertil hørende Bøndergods. Gaarden, som Fæstebønderne bestandig kaldte Hovgaarden, ligger nu i vestre Ende af Byen og har ikke noget særskilt Navn. Besætningen paa denne Gaard er nu 2 Heste og 6 Køer. Den brændte 1729. Paa denne nybyggede Gaard var der over en gammeldags Kamin i Salen anbragt et temmelig stort Brædt med en smukt forarbejdet og forgyldt Ramme. Paa dette Brædt, som endnu opbevares paa Gaarden, staaer med forgyldte, gothiske Bogstaver følgende Vers:

„Jeg bygget er paany Og grundet paa Guds Naade,
 Før var jeg fri fra vand, Men ei fra Ildens vaade,
 Men Herre Du som saae, Hvor jeg i skarnet laae,
 Du byde Ild og vand herefter fra mig gaae!“

En gammel nu afdød Kone herfra Sognet, Ingeborg i Sovkrog, har fortalt mig, at hun som ung Pige i Slutningen af forrige Aarhundrede havde gjort „Hovarbeide“ ved fornævnte Gaard i Skagen. Hosbonden, Byfoged Ferslev var en god og human Mand, som ofte gav hende Tobak med hjem til hendes Fader. Hun fortalte endvidere, at Sandflugten i Marts 1799 anrettede stor Skade ogsaa paa „Hovgaardens“ Jorder, og da Ladefogden var i Skagens Sogn for at bøie (tilsige) Bønderne til at kjøre Sand fra „Hovgaardens“ Huse, red han op paa en Sandmile, som laae helt op ad Vinduerne paa hendes Hjem i Klarup. — At Bønderne ikke bleve godt behandlede af den forannævnte Proprietær Fedder Hansen Høyer, kan man slutte af, at Biskop Birkerød siger om ham: „Han var i al sin Tid en saare urolig Mand, der gemeenligen laae i Trætte og Kiv nu med en nu med en anden der paa Stedet.“

Befolkningen er meget arbeidsom og nøisom, og Culturtilstanden, Sæder og Skikke samt Levemaaden er ialmindelighed her som i Nabosognet Raabjerg og kan herom eftersees min ommeldte Beskrivelse af dette Sogn¹⁾. Velstanden er god, og der gives ingen Fattiglemmer i Sognet. Skjøndt Beboerne ere meget fredsommelige og gjæstfrie, kan en naturlig og stræng Selvstændighedsfølelse dog siges at være bevaret her længere end i andre Egne, og det kunde i kulturhistorisk Henseende vist have Interesse for Efterslægten at bevare et Par karakteristiske Exempler herpaa.

For omtrent 70 Aar siden var Byfogden engang reist til Kjøbenhavn. Et ungt, upraktisk Menneske bestyrede i hans Fraværelse Embedet. Beboerne her saavel som i Gl. Skagen have aldrig været at bevæge til at frede Klitterne for Faarene, og kan denne selvtagne Frihed i en vis Forstand siges at være berettiget, da Faarene ingen Skade forarsage i Klitterne. Den unge Fuldmægtig fik imidlertid det uheldige Indfald at ville i Byfogdens Fraværelse hævde Lovens Forbud mod Ufred i Klitterne og samlede derfor en skøn Dag i Sognets Klitter en talrig Flok af Faar, som han med Loven i den ene Haand og en Stok i den anden drev til et af Stederne i Sognet, hvor han med megen Værdighed forlangte Manden til at hjælpe sig med at drive Faarene til Sognefogden; men Konen paa Stedet, som var af en sjælden djærv og alvorlig Karakter, indsaae strax det Uheldige for Sognet i en saa brat og uventet Forandring i det Bestaaende, og resolverede derfor paa en radikal Maade at kurere „Fuldmægtigen“ for sine reformatoriske Indfald. I en Hast greb hun et ved Haanden værende Stykke Rørtag, som hun stak under sit lange Forklæde, gik ud til den vigtige Fuldmægtig og spurgte ham, hvem der havde bedet ham at gjøre saadanne Kunster, hvorpaa hun, uden at oppebie noget Svar, gjennempryglede ham saa eftertrykkeligt med Rørtaget, at Stumperne af samme fløi ham om Ørene, og forfulgte den flygtende og forskrækkede Fuldmægtig, saalænge der var noget

---

1) Endvidere I. B. af Saml. t. jydsk Hist. Pag. 305.

tilbage af Rørtaget, et godt Stykke uden for Gaarden, og det vides ikke, at Nogen senere har forsøgt paa at faae Klitterne fredet for Faarene. — Ved samme Tid hændte det sig, at en Mand i Skagens Sogn blev tiltalt og truet med Straf for en vis Lovovertrædelse paa Stranden; men Sognefogden og en anden „god Mand“, som fandt, at Manden ikke burde straffes, paaberaabende sig det gamle Ordsprog, at man hænger de smaa Tyve og lader de store gaae, reiste til Amtmanden, for hvem de paa en lige saa naiv som sandfærdig Maade forklarede Sagen, og føjede med Eftertryk til, at hvis Manden endelig skulde straffes, skulde Byfogden i Skagen ogsaa tiltales, hvilket han lige saa godt fortjente som Manden fra Skagens Sogn, og Resultatet blev, at de begge slap fri. Den samme Byfoged, som ikke var nogen god Økonom, undlod i det første Aar af sin Embedstid at udbetale Strandfogderne i Skagens Sogn deres Deel af Indkomsten for ilanddrevet Gods; men Strandfogderne gik til ham og fordrede med Strængthed deres Ret, som de vel ogsaa rigelig fik. Byfogden vendte nemlig i Strandfogdernes Paasyn sine tomme Lommer og sagde, at han ikke havde eller næppe nogensinde kunde vente at faae samlet det dem tilkommende Pengebeløb, og gav i forsigtige Udtryk Strandfogderne at forstaae, at det fornuftigste var, at de fremtidig lønnede sig selv, hvormed de ogsaa lode sig tilfredsstille og fforlangte ikke siden nogen Opgjørelse med „Cancelliraaden“. — Den samme ellers meget afholdte Embedsmand mødte engang ved høilys Dag en Mand med en svær „Dragt“ Hamp, som han havde stjaalen ved en Stranding, og havde han taget en saa stor Portion, at han ikke kunde see for Hampen, der hængte ham ned over Øinene, og kom saaledes til mod sin Villie at møde „Cancelliraaden“, der blot indskrænkede sig til at sige til den dristige Strandtyv: „Skam Dig, Din slemme Kat.“ Manden hedte P. Kat. Dette turde være nok til Oplysning om, hvorledes man paa denne Tid omgikkes med strandet Gods paa Skagen, hvortil føies følgende interessante Oplysninger om de samme Forhold i en fjernere Fortid, og det er næppe rimeligt, at Moraliteten i denne Retning har været bedre i Landsognet. Over det paa Skagen stedfindende Strandtyveri gav Tolderen

dersteds den 19de Januar 1653 paa Byens Thingsted „Last og Kære“ som følger:

„Iffuer Nielsen Kongl. maystz tolder i schaffuen att hand gaff tilkende ett Vinde efftersom her befindes stoer Vschichelighed med Røffren och pløndren och anden Uloufflig gierning som høiligen paa Klages att Naar Nogen fattig Søfarende mand gud bedre diswerre Kommer her til schaude paa Kongl. Maystz strand med schib och gudtz aarsagen att en partt løber baade Natt och Dag paa forn. Ko. Maystrand Naar Nogett Wrag indstrander Aldeneste att di will Røffue och stielle och anden vlofflig brug att begaae huor for forn. Iffuer Nielsen paa Kongl. Ma. Wor allernaadigste heris Wegne Saa wel som paa Woris gunstig her Lensmandz Wegne, strenggelligen och Alworligen forbyder att ingen effter denne Dag, Natt eller Dag komer paa Kongl. May. strand Naar Nogett Wrag indstrander eller sig i Ringeste maade dermed befatter ihvo som helst dett och werre Kand førend di louffligen effter Kongl. May. brev och forordning bliffuer dertill forordnedt paa det andre gott folck icke derfor for Nogen ander Lettferdig scharns folck schulle Kome i Nogen Vløcke och schaade efftersom stuor Rob och Klau paa giffues, att huo som helst herimod befindis att giøre derfor som for anden obenbarlig tiuffueri effter Kong. May. Naad digste forordning der for will straffes Dog icke (det gud forbyde) om Nogen Kunde hende att Kome till schaade icke hermed mient er, en fattige søfarende mandz liff att Rede och bierge Naar behoff giøres och i Alle maader till hielp at Kome som Christelig och Rett er och for gud och øffrigheden agtter att forsuare.“

Endvidere findes anført i Skagens Thingbog for den 16. August 1653:

„Iffuer Nielsen Kongl. May tolder i schaffuen itt Winde att hand forbød Nogen alle och en huer att løbe strandlengs effter Wrag entten Natt eller Dag i dett der stoer tiffueri begaaes efftersom der nu Nyelligen paa Nørstrand som Kongl. May. tilhører en Nye schøitte [et mindre Skib] er sønder hugen och meest bortt Røffuen och bortt stollen.“

Da det er høist sandsynligt, at de grove Forseeelser, for hvilke Skagboerne 1606 bleve dømta i Kongens Naade og

Unaade, have bestaaet i Tyverier paa Stranden, om ikke noget værre, sluttet disse Bidrag til Strandtyveriets mørke Historie i Fortiden med følgende kongelige Skrivelse af 18de October 1606:

„Efterdi Indbyggerne i Skagen for nogen Tid siden formedelst deres grove Bedrift og Forseelser og ved foretagende ordentlig og lovlig Dom og Sentens ere blevne dømte udi Vores Naade og Unaade, hvorudover Vi nøksom vare foraarsagede paa det høieste ved Livsstraf og i andre Maader over dem paa det strængeste vilde lade procedere og forfare, dog paa det de formedelst nogen billig dog lidelig Straf kunde bevæge sig sliq Modvillighed og imod Guds uforsvarlig Bedrift ydermere at afholde og dog ikke være aldeles straflose, skulde de have 50 Baadsmænd i Borgerleie mere end ellers.“ (Jydske Tegn. V. 313).

Hovednæringen for de fleste af Beboerne er vel Landbrug, og Størstedelen af Markjorderne ere endnu temmelig frugtbare, og der haves en ikke ubetydelig Højbjergning paa Klitslætterne, men det kan forudsees, at i Tidernes Løb ville Markjorderne blive for tørre og Græsunden paa Slætterne i Klitten forvandles til Lyngland, dog ville de nøisomme Beboere ganske vist endda kunne ernære sig ved Hjælp af Fiskeri og Indtægt af Strandinger, hvilke Indtægtskilder væsentlig maa tilskrives den almindelig gode Velstand i dette eiendommelige Sogn.

Kreaturholdet i hele Sognet er for Tiden (1874) 17 Heste, 68 Køer, 56 Unghøvder og 150 Faar. — 8 af Beboerne ere tokjørende. Der gives ingen jordløse Huse.

Fisken, som fanges, er for Størstedelen Flynder og Kuller, som sælges deels til de mange svenske Fiskere, som om Efteraaret krydse med store Baade ved Skagen og i Aalbæksbugten, og deels ogsaa til Fiskerqvaser fra Kjøbenhavn, ligesom ogsaa endeel afsættes deels tørret og deels fersk til Landmænd i det nordlige Vendsyssel.

Den saakaldte gamle Skagens Kirke (St. Laurentii), hvis Taarn endnu staaer i Klitten som et sørgeligt Minde om

fordums Herlighed, tilhørte Rundbuestilen og maa være bygget i det 13de Aarhundrede. Efter hvad foran nævnte Ingeborg i Sovkrog, (som var confirmeret i denne Kirke) har fortalt, var denne Kirke rigt prydet med forgyldte Billeder fra den katolske Tid. Den var hvælvet og af Størrelse som en af vore større Landsbykirker. Ved kongl. Rescript af 5te Juni 1795 blev det tilladt at nedlægge Skagens Kirke, imod at det i Byen værende Capel skulde udvides til Gudstjenestens Holdelse. I Løbet af de næste 2 Aar er den bleven nedbrudt, da Cancelliet den 29de December 1798 tilskrev Biskoppen angaaende hvorledes der skulde forholdes med den for Skagens Lavkirke indkomne Kjøbesum, 1200 Rdl., som var deponeret hos Kirkeinspector¹⁾.

Hegnet om Kirkegaarden var opført af Mursten, og ved sammes nordvestlige Hjørne var en særskilt Aabning med Led, hvorigjennem Ligene af Selvmordere bleve baarne.

Altertavlen i den gamle Kirke forestillede Korsfæstelsen med en korsfæstet Røver paa hver Side. Over Altertavlen stod et smukt Billede forestillende Marie med Jesubarnet, holdende en Verdenskugle i høire Haand.

At Kirken, som var opført af Mursten og med Blytag, skulde, som Nogle mene, være bygget af hollandske og skotske Fiskeri, synes der at være ringe Sandsynlighed for.

Skagens Sogn har fælles Skole med Rannerød i Raabjerg Sogns Skolevæsen, og har dets Bidrag i de senere Aar været 50 og 60 Rdlr.

---

¹⁾ Bispearkiv.